

elkaar in botsing komen. In de vertaling is vooral het taalgebruik in de proloog wat stroef. Verderop in het verhaal is het minder hinderlijk.

Het Nawoord geeft nuttige achtergrondinformatie over verschillende onderwerpen. Zo wordt er onder andere ingegaan op het oosterse karakter van het verhaal, de manier van vertalen van Diederic van Assenede, de overlevering, de onderliggende ideeën over de liefde, en de receptie. Het nawoord verheldert veel elementen uit het verhaal.

Voor de moderne lezer zal duidelijk zijn dat liefdesgeschiedenissen en de bijbehorende problematiek van alle tijden zijn.

Marike van Zessen

Der deutsche Malagis : nach den Heidelberger Handschriften CPG 340 und CPG 315 / unter Benutzung der Vorarbeiten von Gabriele Schieb und Sabine Seelbach hrsg. von Annegret Haase, Bob W.Th. Duijvestijn, Gilbert A.R. de Smet und Rudolf Bentzinger. - Berlin : Akademie Verlag, 2000. - LXXXII, 635 p. : ill. ; 24 cm. - (Deutsche Texte des Mittelalters, ISSN 0070-4334 ; Bd. 82)
ISBN 3-05-002197-7 Prijs niet opgegeven

In de universiteitsbibliotheek van Heidelberg worden vier Hoogduitse handschriften bewaard die van groot belang zijn voor onze kennis van de Middelnederlandse Karelpiek. De codices, rond 1470 tot stand gekomen aan het hof van de paltsgraaf te Heidelberg, bevatten Duitse vertalingen van de Middelnederlandse romans *Ogier van Denemarken*, *Renout van Montalbaen* en *Madelgijs*. Wat geldt voor het grootste deel van de Middelnederlandse (Karel)piek, gaat ook op voor deze werken: ze zijn slechts fragmentarisch overgeleverd. De Duitse vertalingen zijn dus van groot belang voor de medioneerlandistiek – over het nut en de noodzaak van edities van deze werken kan daarom geen twijfel bestaan. Fridrich Pfaff verzorgde al in 1885 een editie van de *Reinolt von Montelban*, en het lag destijds in de bedoeling dat hij ook de andere twee teksten zou uitgeven. Daar is het echter niet van gekomen, zodat de *Ogier* en de *Malagis* nog ruim een eeuw zouden prijken op het lijstje desiderata der medioneerlandistiek. Daar komt snel verandering in, want in 2000 zag de *Malagis* het licht in een kloeke uitgave in de reeks *Deutsche Texte des Mittelalters*, en in dezelfde reeks staat een editie van de Duitse *Ogier* op het punt van verschijnen.

Dat er enige tijd verstrijkt tussen het verschijnen van een editie van respectievelijk de *Reinolt* en de *Malagis* komt overeen met de literair-historische werkelijkheid. De *Malagis* is, als bewerking van de Oudfranse *Maugis*, een dochtere-pos van de *Reinolt*: de tekst biedt in feite een inleiding op de *Reinolt*, maar het verhaal is later ontstaan uit de behoefte de geschiedenis van de vier Heemskinderen van een voorgeschiedenis te voorzien. In de Heidelbergse handschriften gaat de *Malagis* dan ook vooraf aan de *Reinolt*. Veel van wat eerst onduidelijk bleef omtrent de tovenaars die zo'n belangrijke rol speelde in de *Reinolt*, wordt in de *Malagis* verklaard, zoals de afkomst en jeugd van Malagis, en zijn verovering van het wonderpaard Beyart. Ook de afkomst van Haymin, de vader van Renout en zijn broers (de Heemskinderen), wordt duidelijk in dit verhaal: Haymin is de zoon van Malegijs' broer Vyvien en de heidense prinses Beafleur.

De oorsprong van het verhaal ligt in Frankrijk: de bron van de Middelnederlandse *Madelgijs* is het chanson de geste *Maugis d'Aigremont*, dat gedateerd wordt in het begin van de dertiende eeuw. In de vijftiende eeuw ontstond er een uitbreidende Franse prozaverzie, die de basis zou vormen voor het relatief succesvolle Franse volksboek. Het chanson *Maugis* is rond 1300 middels een Middelnederlandse bewerking bekend geworden in de Lage landen. De editoren van de *Malagis* suggereren dat dit is gebeurd via de mondelinge overlevering. Dit zou althans verklaren waarom de dichter zo vrijelijk met de stof is omgesprongen, die hij bovendien ruimschoots uitbreidde (p. LIII). Uit de veertien fragmenten (restanten van tien handschriften) valt op te maken dat er twee Middelnederlandse versies hebben gecirculeerd: een korte en een lange versie (de lange versie zou twee keer de omvang van de eerdere korte versie hebben bevat, waarbij moet worden aangetekend dat de korte versie sterk uitbreidend is ten opzichte van de Oudfranse bron). Van de lange versie rest niets meer dan enkele fragmenten en de prozabewerking in het volksboek *Die schoone hystorie van Malegijs* (eerst bekende druk: 1556). De korte

versie is eveneens bekend uit fragmenten, maar het is deze versie die bijna woordelijk is overgezet in het Duits. Van de Duitse vertaling zijn twee complete handschriften overgeleverd (beide in Heidelberg, in de editie aangeduid met A en B; A is het teksthandschrift voor de editie, B is een directe kopie van A). Uit een vergelijking van de Middelnederlandse fragmenten met de Duitse tekst blijkt dat de Duitse vertaler zeer dicht bij het Middelnederlands is gebleven. Dat maakt dat we met de editie van de *Malagis* in zekere zin de complete tekst van een Middelnederlandse Karelroman van ruim 23.000 verzen in handen hebben.

De *Malagis* opent met een feestelijk toernooi aan het hof van Buene van Eggermont en diens hoogzwangere vrouw Druwane. Als zij op het punt van bevallen staat, verstoren binnenvallende Saracenen het feest. Tijdens de strijd worden twee zonen geboren, die in de verwarring worden gescheiden. Vyvien wordt aan het heidense hof van Yvorin van Mombrant opgevoed, waar hij verliefd wordt op Yvorins dochter Beafur. Malagis wordt opgevoed door de fee Oriande en haar broer Baldaris, die beiden beschikken over toverkunsten. De jonge Malagis weet toegang te verkrijgen tot de boeken van Baldaris en overtreft hem algaau in de nigromantie. Malagis' toverkunst verschaft, naast de scheiding van Malagis en Vyvien, het verhaal een tweede katalysator: aan het hof van Karel de Grote in Parijs zet Malagis Karel en zijn gehele hofhouding (inclusief de koningin) schandelijk naakt te kijk. Karel zal het hem nooit vergeven, en koestert sindsdien een diepe haat jegens de tovenaer. Malagis heeft inmiddels zijn zinnen gezet op het wonderpaard Beyart, dat hij bemachtigt door middel van toverkunsten en heftige strijd tegen diverse monsters. Na de hereniging van Malagis en Vyvien gaan de broers samen op zoek naar hun ouders. Samen met de kleine Spiet, de bode van Oriande, tevens toverkundig, en later ook Haymin beleven de helden vele avonturen in hun strijd tegen Karel en tegen Yvorin van Mombrant. Tot slot moet ook nog het heidense Maiorck worden veroverd, hetgeen niet zonder slachtoffers gebeurt: onder andere Baldaris en Vyvien vinden de dood. Beafur sterf van smart. Het verhaal sluit af met het huwelijk tussen Haymin en de zuster van Karel, Aye van Pierlepont – uit dit huwelijk zullen vier zonen voortkomen: de opmaat tot de *Reinolt*.

Deze al te beknopte samenvatting doet natuurlijk geen recht aan het verhaal, dat zich, als men eenmaal gewend is aan de taal, uitstekend laat lezen en bovendien een schat aan vermakelijke episodes en interessante uitweidingen herbergt. Zo draagt de wijze waarop Karel de Grote in het verhaal wordt neergezet door de verteller en door Malagis bij aan het plezier dat de lezer ook nu nog kan ondervinden. Karel is in dit rebellenepos de onverzettelijke stijfkop, die zich onder geen beding wil verzoenen met de toverkunstenaar die hem aan het begin van het verhaal zo beschamend te kijk zette. Als men Karel bericht over de wonderbaarlijke krachten van Beyart, doet hij dat af als klinklare onzin. 'Ein pfert ist ein pfert' (vs. 12935), zegt hij, en daarmee uit. Totdat hij het tegen Beyart opneemt, die hem terstond op de grond werpt en de arme koning flink door elkaar schudt. En zo gaat het keer op keer, met als dieptepunt voor Karel de episode waarin hij samen met Rolant wordt ontvoerd door Malagis en Vyvien. Malagis had de twee in slaap getoverd, waarna ze Karel en Rolant op de schouders hebben genomen. Vyvien, die welhaast stikt van het lachen, laat Rolant vallen, en Malagis, die niet het risico wil lopen dat Rolant helemaal beurs aankomt in Montpelier, stelt voor van last te wisselen: Vyvien zal Karel dragen – en laat koning Karel tot drie keer toe vallen, want van onbedaarlijk schateren krijg je nu eenmaal slappe benen. Hoewel Karel, de volgende ochtend bont en blauw wakker geworden en daarover zeer verbaasd, zich nu volledig in de macht van Malagis bevindt, weigert de koning, ook na aandringen van Rolant en Olivier, zich met Malagis te verzoenen. Het is uiteindelijk aan Malagis' vader, Buene van Eggermont, te danken dat Karel wordt vrijgelaten, overigens zonder zich te verzoenen met Malagis. Wel heeft hij dan drieduizend verzen lang in vernederende gevangenschap doorgebracht. Het zijn natuurlijk vooral de toverkunsten in de *Malagis* (en hun uitwerking op de personages) die de aantrekkelijkheid van het verhaal verhogen, en die kunsten betreffen maar al te vaak het ontkleed en/of slapend te kijk zetten van tegenstanders. Ook worden er meer dan eens grappen uitgehaald met het eten: gebraden kapoenen die over tafel rennen en bekers vol wijn die de drank zelf lijken op te slokken. Voor Malagis is het allemaal één groot spel, waarvan vooral Karel de humor maar moeilijk kan inzien.

Behalve de vele vermakelijkheden zijn er de in dit opzicht veel serieuzere uitweidingen, die door de Middelnederlandse dichter ten opzichte van het Oudfranse origineel zijn toegevoegd.

Deze uitweidingen worden door de editoren in hun inleiding ‘didaktische Excursus’ genoemd. Het betreft disputen tussen de personages over o.a. de dankbaarheid jegens God, de liefde, de kus, terwijl het verhaal ook onderbroken wordt door leerrijke uitweidingen die in de vorm van gebeden zijn gegoten. De didaktische passages maken dat de *Malagis* niet alleen interessant is voor de onderzoeker van Karelromans: hier liggen vele wegen open. Neem bijvoorbeeld de gebeden: bijna duizend verzen van de roman worden niet voor lachwekkende toverkunsten, scrabeuze humor, wapengekletter of twistgesprekken ingeruimd, maar voor leerrijke gebeden. De helden Malagis, Vyvien, diens zoon Haymin en ook de kleine Spiet blijken in het verhaal behalve dappere strijders ook gedreven *orantes*. Het publiek van de roman krijgt in de gebeden van de helden nogal wat te horen: de schepping van de aarde en de kosmos, het leven, het sterven en de opstanding van Christus worden herhaaldelijk voorgeschoteld. De editoren wijzen er in de inleiding al op dat de opeenvolgende gebeden van Malagis tijdens de verovering van Beyart een zorgvuldige structuur laten zien. Dat doet vermoeden dat de inhoud van de diverse gebeden zeker niet los staat van het verhaalverloop; ze hebben dus een verhaaltechnische functie. Bovendien worden de gebeden vaak in de volgende formule gegoten: ‘God, als het werkelijk waar is dat ... (volgt een uiteenzetting met betrekking tot de christelijke leer), geeft u mij dan de overwinning’. Succes verzekerd: zo geformuleerd kan het natuurlijk niet anders of de gebeden van de helden worden door God verhoord; een negatieve uitkomst zou immers impliceren dat aan de verwoorde geloofswaarheid op z’n minst getwijfeld kan worden. Manipulatie van God dus, maar ook een retorisch trucje van de dichter die zo gebeden in het verhaal ophangt, en tevens het succes van de verhaalhelden gebruikt om de christelijke geloofswaarheden uit de doeken te doen en te bekrachtigen.

Aan de editie van de tekst gaat een uitvoerige inleiding vooraf, waarin de beide handschriften worden beschreven, en de totale overlevering van Madelgijsstof aan bod komt (inclusief nuttige inhoudsoverzichten). Verder wordt met name ingegaan op de verhouding tussen de Middelnederlandse bewerking en de Oudfranse bron, en tussen de *Madelgijs* en de *Malagis*. De bijzonder grondige inleiding biedt een uitstekend uitgangspunt en genoeg aanknopingspunten voor verder onderzoek. Aan de editie is een register van eigennamen, een genealogie van de familie en een indrukwekkend glossarium toegevoegd. Het glossarium is een goed hulpmiddel bij de soms lastige tekst, bovendien geven de editoren bij onduidelijke zinnen een vertaling of een parafrase aan de voet van de tekst.

Op deze complete en erudiete editie valt niets af te dingen, of het zou om kleinigheidjes moeten gaan. Mijn taak indachtig: mij is niet geheel duidelijk waarom is gekozen voor de titel *Der deutsche Malagis*. Deze aanduiding van de tekst richt teveel aandacht op de taal van het werk en doet geen recht aan de titel die de dichter zelf op een presenteerblaadje geeft in de proloog en in de epiloog: ‘Diese hystorie gut von pryse/ Ist die kintheit von Malagyse’ (vs. 59-60); ‘Also han ich ußgericht/ Malagisen kintheit’ (vs. 22971-2). Wat verzet zich tegen de titel *Die Kintheit von Malagis*? Een tweede punt betreft een merkwaardige omissie: vers 1666 is weggelaten in de editie, deze luidt: ‘Es waren vil die es vernyten’. (Ik heb een microfilm in het fotoarchief van de sectie Middelnederlandse letterkunde (UU) geraadpleegd.) Op grond van de versnummering en het feit dat het vers wel in het glossarium is opgenomen (‘vernyden’, p. 626) kan vermoed worden dat de weglating van het vers niet in de eerste plaats de editoren verweten kan worden.

Deze opmerkingen zijn minder dan marginaal en staan in geen verhouding tot het werk dat door het team van editoren is geleverd. Geconstateerd kan worden dat met deze uitstekende editie het complete tekstmateriaal met betrekking tot de Middelnederlandse Madelgijsroman binnen handbereik van het onderzoek is gekomen – en dat de tekst prachtig onderzoeksmateriaal bevat voor diverse richtingen binnen de medioneerlandistiek, behoeft geen betoog. Rest slechts de aansporing van Baldaris: ‘O son, nū gat zu stüdorij!’ (vs. 1388-9).

Jaap Tigelaar